
Magyar futrinka

Carabus hungaricus (FABRICIUS, 1792)

Érdes futrinka

Carabus scabriusculus (OLIVIER, 1795)

Védelmi kategória: Nem szerepel a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) által felállított, a veszélyeztetett fajokat tartalmazó listán. Magyarországon 1982 óta mindkét faj *védett*. Az érdes futrinka pénzben kifejezett értéke 5000 Ft, míg a 2001 óta *fokozottan védett* magyar futrinkáé 100 000 Ft. Az Európai Unióban a magyar futrinka Natura 2000 jelölőfaj.

A faj életvitele: A legtöbb futrinka röpképtelen, jellemzően erdőkben, ligetekben élő ragadozó, melyek a fátlan vegetációt csak alkalmilag látogatják. Az itt tárgyalt két futrinkafaj ezzel szemben elsősorban a nyílt vegetációjú területek lakója.

Az érdes futrinka kis termetű (14–25 mm), felül fekete vagy alig észrevehetően barnás, néha kissé bronzosan fénylő. Szárnyfedőjének felületén nagyítóval finom, kissé ráspolyszerű mintázat figyelhető

Magyar futrinka. A futrinkák jellemző sajátossága, hogy a hím első lábának lábfejei kiszélesednek (© Bérces Sándor)

meg. Melegkedvelő, szárazságtűrő és meglehetősen széles ökológiai alkalmazkodóképességű, sokféle élőhelyen előforduló, kevésbé specializálódott faj, amely nyílt élőhelyeken, sztyeppréteken, legelőkön, szőlőkben és hegyi réteken, olykor ritkás vagy esetleg zárt erdőkben fordul elő. Legtöbbször az erdő-sztyeppzóna sík és dombvidéki területein él. Többnyire a kötöttebb, löszös vagy agyagos talajú helyeket részesíti előnyben. Tipikus élőhelyei a dolomitlejők, a száraz gyepek és homokpuszták – utóbbi helyen gyakran a magyar futrinka kíséző fajaként fordul elő –, de mezőgazdasági területeken is megjelenhet. (A Ferihegyi repülőtéren évekkel ezelőtt óriási számban került elő nyírt, rövid fűvű gyeptől.) Éjszakai aktivitású, a nappalt kövek alatt, fűcsomók vagy törmelék között tölti. Szaporodása május–júniusban zajlik, ez egyben a fő aktivitási időszaka is, imágókat azonban novemberig lehet találni. A lárvák nyugalmi időszak (diapauza) nélkül gyorsan fejlődnek, és a földben bábozódnak. A frissen kelt példányok július elejétől jelennek meg, és imágóalakban a földben telelnek. Táplálkozásáról keveset tudunk, egyes megfigyelések szerint az imágó felmászik a lágyszárúakra, ahol cserebogarakra vadászik. Zsákmányállata többek között a bordás sárgacserebogár.

A magyar futrinka az előző fajnál nagyobb, testhossza 22–30 mm, a nőstények valamivel zömökebbek és nagyobbak a hímeknél. A legtöbb *Carabus*-fajhoz hasonlóan röpképtelen, teste szénfekete, kissé zsírfényű. A szárnyfedőn a rendszertelenül álló, szabad szemmel alig kivehető, apró pontokon kívül jól látható, lapos gödröcskék vannak, melyek három hosszanti sorba rendeződtek. Magyarországon a síkságon a száraz, homokos sztyeppréteken él, míg a dombvidéken a déli kitettségű, gyér növényzetű dolomitsziklagyepek jellegzetes, de jóval ritkább, melegkedvelő lakója. A magyar futrinka életmódjára vonatkozó ismereteinket a Szentendrei-szigeten (Pócsmegyeren) 2005 és 2015 között végzett vizsgálatok alapján ismertetjük. A bogarak párzása szeptember közepén, a peterakás pedig október elején zajlik. Az éjszaka aktív futrinkákat leginkább ebben az időszakban lehet – meleg és füledt idő esetén olykor nappal is – megfigyelni. Az első lárvastádium megjelenése nagyjából október végére esik. A mintegy 1 cm-es lárvák enyhe időjárás esetén novemberben is aktívak. A populáció nagy része a talajban, lárvaként vészeli át a telet, míg az imágók egy része a fagyok beálltával elpusztul. Tavasszal kizárólag az áttelelt imágók és a kifejlett lárvák figyelhetők meg. A bábozódás március–áprilisra tehető, a frissen kelt, puha kitinpáncélú példányok júniusban bújnak elő. Az imágók zöme egy évig él, a leghosszabb életűek akár négyévesek is lehetnek, de ezt a kort a populáció mindössze 1-2%-a éri el. Az idősebb imágókat leginkább a rágójuk végének tompasága árulja el, a friss egyedek rágója ugyanis mindig hegyes. A korosabbak lábfejeének és csápjának vége gyakran letörlik.

Elterjedés és állománynagyság: Az érdes futrinka Ausztriától hazánkon keresztül Moldováig, illetve Ukrajnában Podóliáig, délen Bosznia-Hercegovináig, illetve Bulgáriáig, Görög- és Törökországig terjedt el. Magyarországon hegy- és dombvidéki erdőssztyeppfajként ismert, sík vidéken ritkábban fordul elő. Hazánkban két alfaja honos: a nagyobb elterjedési területen élő *Carabus scabriusculus scabriusculus*, mely nagy számban került elő a Dunántúlról (Bakony, Budai-hegység) és az Északi-középhegységből, ahol szántóföldeken, száraz legelőkön, illetve dolomitlejőkön mutatták ki, de ritkán bükkösökből is előkerült. A Duna–Tisza közén lényegesen kisebb számban fordul elő. A Kárpát-medencében a Felvidéken és a Kárpátalján is előfordul. A másik alfaja a *C. scabriusculus lippii*, mely hazánkban Debrecenből és környékéről, illetve Békés vármegye több pontjáról, főleg löszpusztarétekről ismert.

A magyar futrinka nálunk élő alfaja a Kárpát-medencén kívül Ausztriában, Csehországban, Szlovákiában, Romániában és Szerbiában honos. (A másik két, itt nem részletezett alfaj az ukrán sztyeppektől Kelet-Szibériáig terjedt el.) Hazánkban legjelentősebb populációi a Nyírségben, a Duna–Tisza közén és a Kisalföldön homoki gyepekben élnek. Ezenkívül – jóval csekélyebb egyedszámban – a Keleti-Bakonyban és a Budai-hegységben dolomiton kialakult, sekély talajú gyepekben is előfordul.

Érdes futrinka. E kis termetű, sztyepplakó futrinka szárnyfedőjének jellegzetes vésete alapján könnyen felismerhető (© Bérces Sándor)

Veszélyeztető tényezők: Magyarországon egyelőre egyik faj sem veszélyeztetett, bár élőhelyükre a budapesti agglomerációban gyakran faültetvényt telepítenek, a nagyobb alföldi városok környékén pedig sok esetben ipari parkot vagy más módon beépített területet alakítanak ki a futrinkák élőhelyén.

A gyepek használatának visszaszorulásával az ilyen élőhelyek kiterjedése jelentősen csökkent. A művelés felhagyása egyrészt természetes szukcessziót (becserjésedést, beerdősülést) eredményez, másrészt teret enged az özönfajok terjedésének.

A megőrzés érdekében szükséges és ajánlott tevékenységek: A sztyeppi futrinkafajok megőrzéséhez szükség van kaszátlan sávok és legeltetéstől elzárt kíméleti területek kijelölésére, amelyek biztosítják szaporodási és bűvőhelyeiket. Ezeket a foltokat éves rotációban kell változtatni. Élőhelyét fátlan állapotban kell tartani, mert a lombos fák és cserjék lerontják, illetve megszüntetik az élőhelyeit. Minden gyeptolt meg kell őrizni, még a kisebb foltokat is, és a szomszédos szántók gyepké alakítása hozzájárulhat a foltok bővítéséhez. A gyepek diverzitását az alacsony intenzitású legeltetés biztosítja (0,3–0,5 állategység/ha). Fontos, hogy a legeltetés ne legyen túlzott. A féreghajtó szereket (pl. ivermectin) a legelőre történő kihajtás előtt legalább hat héttel korábban kell alkalmazni, mert ellenkező esetben az állatok folyamatosan ürítik annak hatóanyagát, amely gátolja a rovarok fejlődését, és ezzel jelentős kárt okoz a gazdálkodóknak, elsősorban a ganéjtúró bogarak károsításával.

A kaszálást a futrinka aktív időszakán kívül, június 15. és augusztus 30. között vagy október 15. után kell végezni, és legalább 15 cm magas tarlót kell hagyni.

Ajánlott irodalom: BÉRCES *et al* 2014, RETEZÁR & SZÉL 2021, SZÉL *et al.* 2007

BÉRCES SÁNDOR & SZÉL GYÖZŐ